

ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ТРЕТЬОГО КЛАСУ

Світлана МАРТИНЕНКО,
проректор з соціально-гуманітарних питань,
канд. пед. наук, доцент КМПУ
імені Б.Д.Грінченка

Учитель початкових класів у своїй професійній діяльності постійно вирішує складне завдання – розвиває, навчає та виховує учнів, враховуючи їхній фізичний та психологічний стан, надає відповідного

обсягу змісту навчання і вкладається у відведений час, звертає увагу на відмінності між учнями з різними мотиваційними та пізнавальними потребами. І це, безумовно, ускладнює педагогічну діяльність. Урахування індивідуальних потреб і відмінностей учнів потребує від педагога досконалого володіння основними прийомами професійної майстерності: високого рівня розвитку психолого-педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації навчального процесу, здатності критично й творчо підходити до виконання

основних професійних функцій. Учитель початкових класів створює для учнів безпечно, творче середовище, сприятливий психологічний мікроклімат, в якому вони самостійно розвиваються, підвищують свій рівень відповідальності, використовуючи власний життєвий досвід.

У наукових школах зарубіжних країн (Бельгія, Голландія, Данія) активно розвивається *теорія соціал-конструктивізму в навчанні*, за якої кожен учень розглядається як особистість, що активно конструює знання й уявлення у процесі взаємодії з навколишнім середовищем (однокласниками, батьками, вчителями). Первинне розуміння цієї теорії полягає в тому, що діти будують свою соціальну дійсність шляхом взаємодії з іншими, нову інформацію поєднують із уже здобутими знаннями та вміннями. Таким чином, людина, котра навчається (в нашому випадку – учень початкової школи), створює своє власне унікальне розуміння дійсності.

Четвертий етап педагогічної діагностики – третій рік навчання дітей у школі – охоплює такі аспекти:

- аналіз навчальних досягнень учнів з основних предметів;
- тестові випробування фізичного розвитку дітей;
- вивчення виховного потенціалу сім'ї учнів;
- діагностування міжособистісних стосунків у класі;
- вивчення моральної спрямованості особистості учня та класу;
- використання діагностичних даних для вдосконалення навчально-виховного процесу.

Повніше зрозуміти і вивчити індивідуальність кожної дитини допоможуть учителям *діагностичні методики*, які особливо доцільні для початкової школи.

Діагностичні методики можна вважати ефективними, якщо вони:

- вказують індивідуальні особливості кожної дитини (виявлення);
- окреслюють проблему (аналіз);
- допомагають виробити успішну програму дій та оцінити її (втручання).

Як показав проведений аналіз, майже кожна система вивчення дитини зводиться переважно до визначення рівня успішності в навчанні, а його емоційному та соціальному розвитку приділяє мало уваги.

Розроблена нами система вивчення дитини побудована дещо за іншим принципом і є логічним продовженням теорії, що розглядає освіту як досвід. Щоб визначити, якої підтримки потребує учень, необхідно звертатися не до визначення його здібностей, не з'ясувати, що він засвоїв чи не засвоїв, а намагатися відповісти на такі запитання: Чи комфортно почувається учень у класі? Як він реагує на умови навчального середовища? Які використані вчителем засоби найефективніше впливають на формування особистості?

Іншими словами, нас мають цікавити показники, що стосуються процесу навчання і розвитку. Розвиток кожної дитини оцінюється та порівнюється з розвитком певної вікової групи (у нашому випадку –

молодший шкільний вік), зокрема третій рік навчання в школі.

Систему вивчення учня третього класу подаємо схемою:

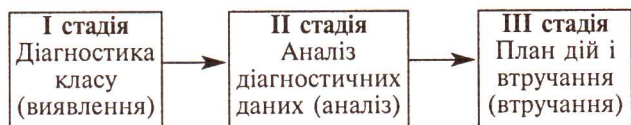

Рис. 1. Структура системи вивчення дитини

На першій стадії діагностики відбувається оцінка ситуації, що здійснюється за допомогою загальних принципів діагностування, тому логічно, що вона – перший крок будь-якої системи вивчення дитини. На нашу думку, необхідно вивчати і розглядати кожного учня індивідуально, постійно запитуючи себе: "Як почувається ця дитина в класі?" Щоб дати відповідь на поставлене запитання, доцільно брати до уваги такі аспекти: *благополуччя дитини; рівень її залучення та рівень розвитку.*

На другій стадії здійснюється аналіз проведеної діагностики класу і подальше збирання даних, які дають змогу виробити конкретні практичні рекомендації. Їх можна розподілити за двома напрямками.

Напрямок перший – *втручання на рівні загального контексту*, яке дає змогу встановити індивідуальні проблеми й потреби дитини у певних видах навчально-пізнавальної діяльності, під час взаємодії з іншими дітьми. Коли ці аспекти визначено, можна розробити план діагностичних дій. Напрямок другий – *втручання на рівні окремої дитини*. У цьому випадку складаємо список дітей, які викликають у нас певне занепокоєння і потребують додаткової допомоги та підтримки. Декому з них потрібний індивідуальний підхід, для цього доцільно завести *картку потенційного розвитку* і намагатися ретельніше вивчати проблему. На цьому етапі ми не лише визначаємо негативні аспекти, а й враховуємо позитивні.

На третій стадії визначаємо тип втручання і починаємо вживати заходи з метою розробки подальшої стратегії. Оскільки діагностика класу проводиться двічі на рік, необхідно враховувати *зміст програми вивчення дитини*, орієнтований на процес, і *методичні рекомендації* щодо використання діагностичних методик.

Методика визначення *навчальних завдань з предметів і аналіз навчальних досягнень учнів* третього класу залишається незмінною (її характеристику ми подавали в попередніх публікаціях у "Початковій школі" №№ 2, 3, 4 за 2008 р.).

Для діагностування рівня *розвитку мовлення, розуміння сутності граматичних конструкцій* рекомендуємо методику, засновану на слуховому та зоровому сприйнятті інформації.

Завдання 1. Необхідно уважно послухати текст, прочитати його, а потім переказати.

Паперовий кораблик

Зробив хлопчик із паперу кораблик. Ні, це не паперовий кораблик, а могутній корабель з великими вітрилами. Поніс хлопчик свій білий корабель до калюжі. Ні, це не калюжа, а блакитне море. Десь там, на далеких берегах, сині

гори. У тих горах живуть небачені звірі та птахи. Пливе корабель по блакитному морю. Ось він пристає до берега. Над кораблем літають птахи. Його зустрічають люди (за В. Сухомлинським).

Весело метеликові пливти

Летів білий метелик над річкою. А хтось кинув у воду червону квітку. Пливе квітка. Побачив метелик червону квітку. Сів на неї, сидить крильцями водить. Квітка пливе, й метелик пливе. Летіла над водою ластівка, аж здивувалась: що це таке? Як це метелик навчився плавати? Доторкнулася ластівка крилом до води. Вода сколихнулася, сколихнулася квітка, загойдався метелик. Весело йому річкою пливти (за В. Сухомлинським) [5, 10–19].

Найкрасивіші

Високо у небі летіла сова. Назустріч їй летіли інші птахи. Сова спитала їх: "Чи не бачили ви моїх пташенят?" "А які вони?" – спитав горобець. "Найкрасивіші!" – відповіла сова.

Для діагностування **узагальненості мислення** рекомендуємо виконати з учнями такі завдання.

Завдання 1. Заповни таблицю й зроби висновок.

зменшуване	46	46	46	46	46	46	46	46	46
від'ємник	33	30	27	24	21	18	15	12	9
різниця									

Як змінюється різниця, якщо від'ємник зменшується? Як саме змінюється різниця, якщо змінюється від'ємник? Після скількох прикладів можна зробити висновок?

Оцінка результатів. *Високий рівень узагальнення* – учень висновок робить після 2–3 завдань; *достатній* – після 3–4 завдань; *середній* – після розгляду половини завдань; *низький* – робить висновок без кількісної зміни.

Завдання 2.

а) Обчислити суму чисел кожної колонки.

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25

Спостерігаючи за обчислюваннями учнів, треба з'ясувати, чи додають учні числа кожного ряду, чи вони помітили певну закономірність (сума чисел кожної наступної колонки на 5 більша суми чисел середнього).

б) Знайти суму чисел, поданих у таблицях.

2	6	7	3	8	7
9	5	1	10	6	2
4	3	8	5	4	9

в) За результатами двох перших рядків знайти правило, за яким дістають числа четвертої колонки, та заповнити порожні клітинки.

25	5	10	20
22	13	5	30
18	7	15	□
12	4	25	□

Оцінка результатів. *Високий* – усі обчислення виконані на основі встановлених закономірностей;

достатній – не одразу помічено закономірності; *середній* – обчислює без встановлених закономірностей.

Рівень логіки мислення можна перевірити за допомогою виконання таких завдань:

Завдання 1. З поданих слів скласти речення.

- Це, сім, число, один, сімнадцять, десяток, і, одиниць.
- Довжина, його, чотирикутника, сума, периметр, сторін, е.
- Додавати, порядку, числа, в будь-якому, можна.
- Чотирикутник, прямокутником, всі, у якого, кути, називається, прями.
- Прямокутник, всі, це, рівні, квадрат, у якого, сторони.

6. Різниця, і від'ємника, дорівнює, сума, зменшуваному.

7. Множників, добуток, переставлення, від, не зміниться.

8. Поділити, на множник, одержимо, множник, добуток, другий.

9. Добуток, в стільки ж разів, той у кілька разів, з множників, якщо один, збільшиться, збільшити.

10. Зменшуване, різниця, зменшити, зменшиться, на кілька, на скільки одиниць, одиниць.

Оцінка результатів. Якщо упродовж 3 хвилин виконано 7–8 завдань – *високий рівень*, 5–6 завдань – *середній рівень*, 5 завдань – *низький рівень*.

Проаналізувати результати можна також за часом виконання: 5 хв – *високий рівень*, 7–8 хв – *середній*, більше 8 хв – *низький*.

Завдання 2.

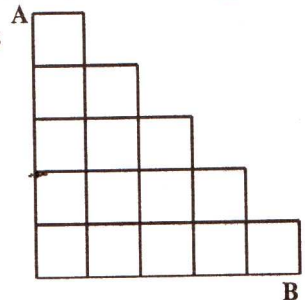
1. Оля і Катя прийшли вранці до класу, а там уже є 4 дівчинки. Чи можемо дізнатися, скільки учнів стало в класі?

2. Мама купила 4 стрічки червоного і зеленого кольорів. Червоних стрічок було більше, ніж зелених. Скільки стрічок кожного кольору купила мама?

3. Вік дідуся виражається найменшим трицифровим числом, яке записується різними цифрами. Скільки років дідусяві?

4. Із точки А до точки В ведуть дві дороги.

Яка з них довша?

5. Мама, тато і я сиділи на лавці. У якому порядку ми сиділи на лавці (зобрази ● ■ ▲), якщо відомо, що:

- я сиділа зліва від тата, а мама зліва від мене;
 - мама сиділа праворуч від мене, а тато – праворуч від мами;
 - тато сидів праворуч від мене і ліворуч від мами;
 - тато сидів зліва від мене і праворуч від мами?
6. У мене є 3 олівці: жовтий, коричневий і чорний. Чи можна назвати найкоротший і найдовший, якщо відомо, що:

Заочний семінар

- а) чорний коротший від жовтого, а жовтий коротший від коричневого;
- б) жовтий довший від чорного, а чорний довший від коричневого;
- в) коричневий довший від жовтого, а жовтий коротший від чорного;
- г) жовтий коротший від коричневого, коричневий довший від чорного.

Оцінка результатів. Зверніть увагу, до скількох задач учень одразу дав відповіді після закінчення читання завдання. *Високий* – на 1–2 більше половини завдань; *достатній* – половину завдань; *середній* – менше половини; *низький* – 1–2 завдання [2, 124–130].

Діагностичні методики визначення фізичного розвитку учнів третього класу, оформлення та використання діагностичних даних залишаються аналогічними до попередніх етапів педагогічної діагностики.

Діагностика рівня вихованості дітей полягає в наступному:

- а) пояснення учням сутності соціальних якостей і критеріїв їх оцінки методом колективного обговорення, корекція та доповнення їхніх відповідей учителем;
- б) заповнення учнями оцінювальних листів, у яких зазначені соціальні якості;
- в) оцінювання учнями рівня розвитку соціальних якостей в однокласників за чотирибальною системою: високий (В); середній (С); достатній (Д); низький (Н);
- г) підрахунок результатів рівня вихованості кожного учня; складання таблиць визначення колективно-експертної оцінки рівня розвитку основних соціальних якостей.

У II семестрі навчального року на батьківських зборах доцільно провести анкетування батьків щодо вивчення виховного потенціалу сім'ї учнів (орієнтовні запитання до анкет подані нами у попередніх публікаціях у журналі "Початкова школа" №№ 2, 3, 4 за 2008 р.).

Діагностика міжособистісних стосунків, вивчення моральної спрямованості особистості учня та класу

аналогічні з попередніми етапами професійної діяльності вчителя.

Використання діагностичних даних дає змогу вчителю зробити діагностичний висновок на рівні системної діагностики, форми його подання залишаються такими ж, що й на третьому етапі педагогічної діагностики. Вчителем удосконалюється зміст календарно-тематичних і поурочних планів з предметів, що вивчатимуться в четвертому класі, відповідно до одержаних на цьому етапі діагностичних даних. У зміст плану виховної роботи класовода вносяться також корективи та зміни.

За допомогою вказаних методик не лише збагачуються знання про особистість кожної дитини, а й визначаються шляхи корекційно-профілактичної роботи щодо поліпшення її емоційного стану, запобігання тривожності, дезадаптації, порушень у поведінці, які перешкоджають нормальному емоційному самопочуттю дитини та ускладнюють процес спілкування з однолітками.

Таким чином, учитель початкових класів за допомогою діагностичних методик вивчення навчально-пізнавальної та виховної діяльності учнів третього класу має змогу скласти комплексну характеристику класу, здійснювати особистісно орієнтовану педагогічну взаємодію, підготувати підґрунтя для навчання у 4 класі.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Сходження до духовності. – К. – Либідь, 2006. – 270 с.
2. Григор'єв А.Й., Завіна В.І. Психолого-педагогічна діагностика. – Київ: Преса України, 2005. – С. 124–130.
3. Савченко О.Я. Навчання і виховання учнів 3 класу. – К.: Вид-во "Початкова школа", 2005. – 638 с.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К.: СПД "Цудзиневич Т.І.", – 2007. – 204 с.
5. Сухомлинський В. Вічна тополя: казки. Оповідання. Етюди: Для молод.шк.віку / Упоряд. О.Сухомлинська. – К.: Генеза, 2003. – С. 10–19.